

Vägledning för skolan

Frivilliga slumpvisa drogtestar i skolan

Staffan Hübinette | December 2023

INNEHÅLL

Inledning	3
1. Syfte.....	3
2. Rättsläge	4
2.1. Skolan kan använda slumpvisa drogtestar men måste vara frivilliga.....	4
2.2. Frivilligheten kan säkerställas – JO:s beslut gällande Brinellgymnasiet	4
2.3. Samtycke.....	5
2.4. Drogtest som villkor för praktiska moment.....	5
2.5. Avstängning	6
2.6. Drogtestning som villkor för APL	6
2.7. Drogtest som villkor för internatboende.....	6
2.8. Alkoholtest som villkor för praktiska moment.....	7
3. Evidensläge.....	7
4. Modell.....	9
4.1. Information och dialog	9
4.2. Samtal	10
4.3. Utförare	10
4.4. Klass eller del av klass	10
4.5. Frekvens.....	10
4.6. Säker men oövervakad provtagning.....	10
4.7. Dokumentation och systematiskt arbete	12
5. Att införa slumpvisa drogtestar – ledning, organisation och process	12
5.1. Vem äger frågan?.....	12
5.2. Att införa slumpvisa drogtestar.....	12
5.3. Organisation och ledning	13
Bilagor	14
Fotnoter.....	23

INLEDNING

Drogtestning av skolelever kan bli aktuellt vid misstanke om narkotikaanvändning och slumpvist i de fall skolor infört detta. Drogtester i samband med misstanke är vanligt förekommande men system och rutiner för detta skiljer mellan kommuner. Inte sällan finns ett glapp mellan skolan och socialtjänsten som gör att skolan kan hamna i ett osäkert läge där skolan inte vet om en intervention görs eller resultatet av den.

Frivilliga slumpvisa drogtester blir allt vanligare och förekommer huvudsakligen inom gymnasieskolan. Från två gymnasieskolor 2009 visar en kartläggning att det 2023 fanns en högstadieskola och 61 gymnasieskolor som infört slumpvis drogtestning och att ytterligare ett antal planerade att göra detta. I sex medelstora kommuner har detta införts för samtliga kommunala gymnasieskolor. Det har således skett en betydande ökning.

Införandet av frivilliga slumpvisa drogtester har följts av en rad frågor om rättsläge, evidensläge, modell och praktisk tillämpning. En osäkerhet kan finnas hos skolsköterskor, kuratorer, rektorer, förvaltningschefer och jurister och till Narkotikafri Skola kommer fortlöpande frågor om detta. I Skolverkets rapport *Skolans roll i det brottsförebyggande arbetet* (2023)¹ framkommer också att rektorer kan känna en osäkerhet.

Att införa slumpvisa drogtester innebär att ett system införs som ställer särskilda krav på systematik, organisation och ledning.

Skolans drogförebyggande arbete innehåller flera olika delar där slumpvisa drogtester är en pusselbit. Dessa insatser och detta arbete ska utgå från gällande lagstiftning och regelverk och bästa möjliga kunskap. Problemet och utmaningen för skolan är att den lagstiftning som är aktuell består av lagstiftning inom flera olika områden och vägledande rättspraxis finns i vissa fall. Det är sedan rektor som har till uppgift att översätta detta till skolans policy, handlingsplaner, rutiner och dagliga praktiska tillämpning. När det gäller slumpvisa drogtester var det en ny praktik som först introducerades 2001 men då gick under myndigheternas radar. Först 2009 blev den uppmärksammas av den då nybildade Skolinspektionen i samband med att Brinellgymnasiet i Nässjö införde drogtester. Detta ledde till en rättslig prövning.

Problemet och utmaningen gäller inte bara lagstiftningen, det gäller även kunskapsläget om prevention. Forskningen om vilka insatser i skolan som har effekt är begränsad vilket gör att skolan i sin vardagliga praktik behöver göra egna bedömningar av de insatser som används och beskrivs i skolans drogpolicy.

Ett exempel är narkotikahundar där studier av effekten av narkotikahund i skolmiljö saknas och därför inte kan rekommenderas av myndigheter som Skolverket. Ändå är narkotikahund vanligt förekommande i skolan. När skolan utformar sin drogpolicy och beskriver de förebyggande insatser man arbetar med behöver skolan och ytterst rektor därför tänka själv och lägga ett pussel av insatser med bitar som vi vet mer om och andra vi vet mindre om.

Syftet med detta vägledningsdokument att kunna skingra den osäkerhet som kan finnas när det gäller slumpvisa drogtester samt besvara de frågor som återkommer och därigenom underlätta för skolan att fatta beslut och påbörja arbetet.

1. Syfte

Slumpvisa drogtester har som syfte att förebygga användning av narkotika genom att öka upptäcktsrisken, bidra till en trygg och säker arbetsmiljö, minska risken för skador och olyckor i samband med praktiska moment och att tidigt upptäcka användning av narkotika.

Drogtester ska ses som en insats av flera i skolans förebyggande arbete.

2. Rättsläge

2.1. Skolan kan använda slumpvisa drogtester men måste vara frivilliga

Skolan kan använda slumpvisa drogtester under förutsättning att de är frivilliga och att frivilligheten kan säkerställas.

Enligt 2 kap. 6 § RF (Regeringsformen) är varje medborgare gentemot det allmänna skyddad mot påtvingat kroppsligt ingrepp. Urinprov är enligt Justitieombudsmannen (JO) att betrakta som ett sådant kroppsligt ingrepp.

Skyddet mot kroppsligt ingrepp gäller endast ingrepp som är påtvingade. Ett ingrepp är påtvingat om det allmänna använder våld för att genomdriva åtgärden. Ingreppet kan också enligt JO vara påtvingat om den enskildes motstånd bryts genom hot om någon sanktion, genom underförstådda eller uttryckliga påtryckningar av olika slag.

Det finns dock situationer där skolan har både skyldigheter och möjligheter att agera på ett sätt som kan uppfattas som en påtryckning.

Vid oro för att en elev använder narkotika har skolan skyldighet att göra en orosanmälan till socialtjänsten. Finns misstankar och oro i samband med praktiska moment kan en riskbedömning göras som kan leda till en tillfällig avstängning. Att informera elever om konsekvenserna av att inte ge samtycke till drogtestning skulle kunna uppfattas som påtryckning - men där åtgärden samtidigt en lagstadgad skyldighet.

I vissa situationer kan ett drogtest också vara ett villkor. Det gäller i yrkesutbildningar med fordon där det finns alkoholås i fordonen och ett alkoholtest är ett villkor för att kunna delta i det praktiska momentet. För skolor med internatboende kan slumpvisa drogtest vara ett villkor för att kunna teckna ett hyreskontrakt.

Skolan behöver därför säkerställa frivilligheten men samtidigt informera elever och vårdnadshavare både om skolans skyldigheter och möjligheter i de fall drogtestning kopplat till internatboende är aktuellt.

2.2. Frivilligheten kan säkerställas – JO:s beslut gällande Brinellgymnasiet

Rättsläget beträffande slumpvisa drogtester är klarlagt i ett JO beslut 2010 i fallet med Brinellgymnasiet i Nässjö.² När Brinellgymnasiet 2009 införde slumpvisa drogtester kritiserades detta av den då nybildade Skolinspektionen som ansåg drogtestningen strida mot lagen då frivilligheten enligt SI i princip var omöjlig att säkerställa. Nässjö kommun gjorde en annan bedömning och frågan avgjordes i april 2010 genom ett JO-beslut som gav kommunen rätt. JO ansåg att frivilligheten kan säkerställas och att drogtestning därmed inte strider mot lagen.

Den modell som Brinellgymnasiet införde innebär att information finns om att skolan använder frivilliga slumpvisa drogtester, att elev och vårdnadshavare ges möjlighet att ge sitt samtycke i samband med läsårsstart år ett och att eleven i samband med provtagningstillfället åter får information om att hen trots tidigare medgivande har rätt att avstå.

JO skriver:

” Mot bakgrund av vad nämnden har anfört om rutinerna för de slumpvisa drogtesterna vid Brinellgymnasiet har jag inte anledning att dra någon annan slutsats än att en elev på ett tillfredsställande sätt ges möjlighet att i förhållande till det allmänna, dvs. skolan – och då närmast skolhälsovården – fatta ett eget beslut om att vara med i 'testgruppen' och att eleven själv och fritt kan bestämma om att lämna ett urinprov om han eller hon blir tillfrågad. Enligt min mening kan de slumpvisa drogtesterna därför inte generellt anses stå i strid med 2 kap. 6 § RF.

Den osäkerhet som framkommer i Skolverkets rapport kan förklaras av Skolinspektionens agerande. Trots att JO genom detta beslut redan 2010 beträffande Brinellgymnasiet klargjorde rättsläget fortsatte Skolinspektionen fram till 2018 att avråda skolan från att använda slumpvisa drogtester med motiveringen att frivilligheten i princip inte kunde säkerställas varför drogtestningen stred mot lagen.

Trots Skolinspektionens avrådan har dock allt fler skolor nu infört slumpvis drogtestning.

2.3. Samtycke

I samband med Skolinspektionens tillsyn vid Klippans gymnasieskolor 2019 kritiserades skolan för brister i rutinerna för samtycke. Skolinspektionen ansåg det inte vara tillräckligt att elever och vårdnadshavare informerades om skolans drogtester, att möjlighet gavs att lämna samtycke vid skolstart och att eleven i samband med provtagningstillfället informerades om att hen har rätt att avstå trots tidigare samtycke. Skolinspektionen ansåg att även vårdnadshavarna trots tidigare samtycke skulle tillfrågas på nytt vid varje provtagningstillfälle för att bekräfta sitt samtycke.

Då Klippans gymnasieskolor tillämpar modellen att testa hela grupper ansåg skolan att detta förfarande skulle bli praktiskt ogenomförbart. Att några minuter innan gruppen informeras om att provtagning ska ske kontakta alla vårdnadshavare skulle inte vara möjligt.

Skolans lösning blev att komplettera den initiala samtyckesblanketten med en följdfråga om vårdnadshavarna önskade att i samband med det enskilda provtagningstillfället bli kontaktade för att bekräfta sitt samtycke. Detta för att ytterligare stärka frivilligheten. (Se bilaga 1.) Skolinspektionen har inte haft något att invända mot modellen. Enligt Klippans gymnasieskolor har endast någon enstaka vårdnadshavare uttryckt en önskan att på nytt bli kontaktad vilket får tolkas som att de allra flesta anser det initiala samtycket vara tillräckligt.

2.4. Drogtest som villkor för praktiska moment

Frågan om drogtester som villkor för att delta i ett praktiskt moment eller APL (Arbetsplatsförlagt lärande) har ännu inte varit föremål för rättslig prövning av förvaltningsrätt eller JO. Rättsläget är därför inte helt klarlagt.

Skolinspektionen har däremot i två beslut uttalat sig beträffande drogtester som villkor för att delta i vissa praktiska moment. Det ena fallet gäller Yrkesplugget 2014 (Dnr 42-2014:3153), det andra Komvux i Landskrona 2020 (Dnr 2020:3962). Besluten i dessa fall är motstridiga.

I fallet med Yrkesplugget säger Skolinspektionen att ”det kan finnas situationer där drogtester behöver företas av säkerhetsskäl”. I beslutet sägs:

” Vidare har det uppgetts i anmälan att elever inte får gå kvar på skolan om de inte lämnar urinprov och att elever inte får gå i skolan förrän provresultaten är klara och skolan fått ta del av dessa. Huvudmannen har bemött dessa uppgifter med att eleven inte stängts av från skolan och inte heller förvägrats att gå i skolan. Däremot har eleven inte fått delta fullt ut i vissa praktiska moment då eleven inte på ett nöjaktigt sätt kunnat visa att hon inte använder narkotika. Huvudmannen förklarar sin nolltolerans mot droger med att vissa praktiska inslag i utbildningen är att betrakta som farliga både för användaren och andra personer som vistas i lokalen. Anmälarna har inte kommit in med synpunkter på huvudmannens yttrande varför huvudmannens uppgifter läggs till grund för Skolinspektionens bedömning.

Enligt Skolinspektionens uppfattning kan det finnas situationer där drogtester behöver företas av säkerhetsskäl, exempelvis i gymnasieskolans yrkesinriktade utbildningar. Mot denna bakgrund och med beaktande av vad som i övrigt framkommit i utredningen finner Skolinspektionen det inte visat att skolan brutit mot gällande bestämmelser om drogtester.

Om ett drogtest behöver företas av säkerhetsskäl är rimligen konsekvensen av att inte vilja lämna ett drogtest, som alltid ska vara frivilligt, att eleven inte kan delta i det praktiska momentet. Det är också så Yrkesplugget

beskriver sin policy och som Skolinspektionen inte har någon invändning mot. Skolinspektionens beslut måste därför uppfattas som att drogtesten kan vara ett villkor för att delta i ett praktiskt moment.

I fallet med Komvux i Landskrona säger Skolinspektionen däremot att ett drogtest inte får vara ett villkor för att delta i vissa arbetsmoment:

” Enligt bestämmelserna om avstängning i 5 kap. skollagen är det inte möjligt för skolan att utan en individuell bedömning i det enskilda fallet stänga av elever som inte vill göra drogtest. Detta innebär att drogtestning i sig inte får vara ett villkor för att delta på vissa arbetsmoment, såsom framgår av den samtyckesblankett Landskrona kommun använder sig av.

Beslutet beträffande Yrkesplugget är från 2014 och för Komvux i Landskrona från 2020. Det troliga är därför att Skolinspektionen i händelse av ett nytt liknande ärende hänvisar till det senare.

2.5. Avstängning

En elev som inte vill lämna ett drogtest eller lämnar ett positivt drogtest kan således tillfälligt stängas av från ett praktiskt moment först efter en riskbedömning i det enskilda fallet. Vanligen krävs ett eller flera negativa test innan eleven åter kan delta i praktiska moment.

Enligt Skolverkets juridiska vägledning gäller i sådana fall följande:

” Ett sådant beslut om avstängning får fattas om det i utbildningen ingår praktik, eller om delar av utbildningen är arbetsplatsförlagd, och det är uppenbart olämpligt att eleven deltar i den praktiska tjänstgöringen. Huvudmannen eller rektorn får besluta att ett sådant beslut om avstängning ska gälla omedelbart. Rektorn får inte delegera till någon annan att fatta beslutet. Huvudmannens beslut om avstängning kan avse en viss tid, men det kan också gälla utan tidsbegränsning. Rektorns beslut får inte avse längre tid än två veckor.³

Eleven har dock rätt till undervisning i teoretiska moment förutsatt att eleven inte stör undervisningen enligt 5 kap. Skollagen.⁴ Vad som anses utgöra ett störande av undervisningen är en bedömningsfråga.

I fall där en elev inte vill lämna ett drogtest eller lämnar ett positivt test får också skolan göra en bedömning om det finns anledning att göra en orosanmälan till socialtjänsten.

2.6. Drogtestning som villkor för APL

Inom arbetslivet är slumpvisa drogtesten vanligt förekommande och kan vara aktuellt i vissa fall i samband med APL. Det innebär att drogtestning i dessa fall är ett villkor för att kunna göra APL.

Väljer eleven att avstå från att ingå i drogtestningen innebär det att eleven också väljer att avstå från den aktuella praktikplatsen.

Frågan har inte varit föremål för prövning i någon instans, varken Förvaltningsrätten, JO eller Skolinspektionen.

Skolan kan knappast ifrågasätta en arbetsgivares drogpolicy och kräva att elever som gör APL ska undantas från den. Eleven står därför inför valet att acceptera arbetsgivarens drogpolicy eller välja en annan praktikplats men som inte använder drogtestning. På orter med begränsade möjligheter till praktikplatser kan detta innebära att drogtestning i praktiken blir ett villkor för att delta i vissa av utbildningens moment.

2.7. Drogtest som villkor för internatboende

När det gäller skolor med möjligheter till internatboende förekommer det att slumpvis drogtestning är ett villkor för boendet. Drogtestningen är då kopplad till hyresavtalet mellan hyresgästen (eleven) och hyresvärden (skolan).

Alternativet för elever som inte vill delta i drogtestningen är då att ordna annat boende utanför skolan.

Inte heller detta har prövats rättsligt, men då drogtestningen inte är ett villkor för att delta i undervisningen utan endast boendet är det knappast troligt att detta skulle möta några hinder.

2.8. Alkoholtest som villkor för praktiska moment

I de fall alkohol finns i fordon som används i skolans utbildningar är alkoholtest ett villkor för att delta i ett praktiskt moment. Bilen går inte att starta utan ett föregående negativt alkoholtest.

Då alkohol- och drogtest enligt JO är likställda har Narkotikafri Skola ställt frågan till Skolinspektionen (2022) om inte alkohol- och drogtest borde vara likställda, åtminstone när det gäller framförande av fordon. Det skulle innebära att ett drogtest på samma sätt som ett alkoholtest skulle vara ett villkor för att delta i ett praktiskt moment alternativt att varken ett alkoholtest eller drogtest får vara ett villkor.

På frågan svarar Skolinspektionen att en anmälan i ett enskilt fall krävs för att frågan ska prövas. Sedan en sådan anmälan gjorts i samförstånd med den aktuella skolan svarar Skolinspektionen att man inte tar upp frågan till prövning men utan att ge någon motivering. I sitt svar säger Skolinspektionen:

” Frågan om när och i vilka fall vi initierar en tillsyn är komplex så till vida att den är avhängig ett antal olika omständigheter. Det är dock fullt möjligt att de frågeställningar du har kan komma att ingå i en tillsyn framöver.

När dokumentation om beslutet begärs svarar Skolinspektionen att något beslut inte fattats och att någon dokumentation därför inte finns. Men en anonym och osynlig handläggning någonstans i systemet har trots allt fattat ett beslut att lägga denna anmälan i papperskorgen utan att någon dokumentation finns.

Dilemmat för Skolinspektionen är här att om alkoholtest och drogtest likställs skulle det innebära att Skolinspektionen skulle acceptera drogtest som ett villkor för att delta i moment med fordon där alkohol finns eller säga att alkoholtest i dessa fall strider mot lagen. Det förra är mot bakgrund av Skolinspektionens inställning till drogtest knappt att förvänta, det senare närmast osannolikt.

Skolinspektionens handläggning av ärendet föranledde därför en JO-anmälan som dock beslutade att inte pröva fallet.

Rättsläget när det gäller drogtest i samband med framförande av fordon är således fortfarande oklart. En skola som inför drogtest i kombination med alkoholtest (alkolås) som villkor för att framföra ett fordon skulle mot bakgrund av att JO likställer dessa, och att alkoholtest inte ifrågasatts sannolikt få rätt vid en prövning.

För lärare vid transportutbildningar där eleven kör fordon på lärarens körkort är möjligheten att också använda drogtest en viktig fråga.

3. Evidensläge

Kritiker av slumpvisa drogtest i skolan har som främsta argument att det saknas vetenskaplig evidens för att detta skulle ha några positiva effekter.

Man har då hänvisat till kunskapsöversikten *Att förebygga missbruk av alkohol, droger och spel hos barn och unga av Statens beredning för medicinsk utvärdering*, SBU, Statens beredning för medicinsk utvärdering (2015)⁵ och det europeiska narkotikacentret EMCDDA:s översikt *Drugtesting in schools* (2017)⁶. Man hänvisar även till *Narkotikautredningen* SOU 2023:62 (s. 441).⁷

Vad säger då dessa översikter?

Narkotikautredningen

Att det narkotikaförebyggande arbetet ska vara kunskapsbaserat och med en tydlig koppling mellan forskning och praktik är en självklarhet framhålls av Narkotikautredningen. Problemet som utredningen pekar på är det begränsade kunskapsläget när det gäller effekter av metoder i det narkotikaförebyggande arbetet.

Brister i det vetenskapliga stödet för förebyggande metoder skapar därför en ovisshet bland de som arbetar med detta. Utredningen diskuterar därför hur det förebyggande arbetet kan bedrivas när det vetenskapliga stödet är ofullständigt och begränsat.

I det läget behöver man utgå från bästa tillgängliga kunskap och bygga på både vetenskapligt stöd och beprövad erfarenhet. För att göra det bör man utgå från existerande kunskap om narkotikaförebyggande metoder, från kunskap om risk- och skyddsfaktorer och dra lärdom av erfarenheter inom närliggande områden som folkhälsa i stort och ANDTS-området i övrigt.

Utredningen redogör för olika insatser, exempelvis att det finns visst stöd för att arbete med drogpolicy som tydliggör skolans regler och insatser har effekt. Här har utredningen också tagit del av beprövad erfarenhet genom dialoger med ideella organisationer.

När det gäller den specifika frågan om slumpvisa drogtestar är däremot utredningen mycket tydlig med att det i just detta fall inte finns någon evidens.

Som stöd för detta hänvisar man till en kort kunskapsöversikt, *International Standards on Drug Use Prevention* från 2018, utgiven av UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime).⁸ Där anges inga källor och studier utan endast att översikten baseras på ”expert consultation” och ett antal guideline-dokument.

Beprövad erfarenhet, dialoger med praktiker eller erfarenheter inom närliggande områden har i detta fall inte varit aktuellt för utredningen.

SBU och EMCDDA

Tidigare har Statens beredning för medicinsk utvärdering, SBU⁹ och det europeiska narkotikacentret EMCDDA¹⁰ redovisat forskningsläget där resultaten är blandade. Båda kommer till slutsatsen att mer forskning behövs. Detta bygger dock endast på ett fåtal amerikanska studier, två respektive sju studier med olika design och där modellen för drogtestning skiljer sig radikalt från den som idag tillämpas i svenska gymnasieskolor.

Annan kunskap

Men det finns också annan kunskap och erfarenhet.¹¹ Ytterligare ett antal amerikanska studier finns som visar på positiva effekter på elevers narkotikaanvändning.^{12,13}

Studier inom arbetslivet visar på positiva effekter på användningen och att minska risken för skador och olyckor på arbetsplatser.¹⁴ En studie av alkoholtester i trafiken visar att ett ökat antal prov leder till en högre upplevd upptäcktsrisk vilket i sin tur har en allmänpreventiv effekt.¹⁵

Fartkameror utmed vägarna gör att vi lättar på gasen och leder till att färre dör i trafiken. Stöldlarm i butiken gör att vi drar oss för att snatta. Säkerhetskontroller vid flyget och narkotikahundar i tullen gör att vi undviker att ha med otillåtna saker. Övervakningskameror i skolor minskar klotter och skadegörelse.

Utgångspunkten för det som inom kriminologin kallas det situationella perspektivet¹⁶ är således att fler kommer att avstå från att befatta sig med och bruka narkotika om:

- Risken att bli upptäckt med att sälja, inneha eller bruka narkotika är större.
- Ansträngning krävs för att sälja eller skaffa narkotika.
- Belöningen av att hantera och bruka narkotika blir mindre.
- Det är svårare att ursäkta bruk av narkotika.

I kunskapsöversikten *Narkotikan i Sverige* (2008)¹⁷ framhålls att det inte räcker med en regel om det inte samtidigt finns en trovärdig risk för upptäckt och konsekvens.

” Avgörande är...risken för att bli upptäckt i de miljöer som är av störst betydelse för personer som är socialt intakta; arbetsplatsen, skolan, trafiken, krogen.

Detta är grundtanken med den miljöinriktade preventionen. Samhällsmiljön arrangeras på ett sådant sätt att det blir svårt eller oattraktivt att använda narkotika – man vill inte riskera sin anställning, sin utbildning, sitt körkort eller sitt sociala anseende.

Risk för upptäckt påverkar våra beteenden. Syftet med slumpvisa drogtestar är också att öka risken för upptäckt och därigenom påverka beteendet och bidra till en tryggare och säkrare arbetsmiljö i skolan.

Beprövad erfarenhet

Det är mot den bakgrunden som allt fler skolor har infört frivilliga slumpvisa drogtestar, från två skolor 2009 till 62 skolor 2023.

Det betyder att det idag finns praktisk och beprövad erfarenhet i Sverige av slumpvisa drogtestar. Ännu saknas utvärderingsstudier av dessa skolor men genom det erfarenhetsutbyte som pågår mellan många av dessa vet vi att både elever, föräldrar och skolor överlag är nöjda och positiva. I viss utsträckning finns dessa erfarenheter redovisade.¹⁸ I ett fall, Gymnasieskolan Knut Hahn i Ronneby, har erfarenheterna också beskrivits i en av skolan producerad podd.¹⁹

Rapporter från dessa skolor visar att få elever testar positivt men att dessa genom drogtesterna kan upptäckas tidigt och få stöd och hjälp.

Kunskapsläget sammanfattas i boken *Vägar till en narkotikafri skola*. Mer forskning behövs, men sammantaget finns det idag tillräckligt stöd för att kunna säga att slumpvisa drogtestar har effekt på elevers beteende och skolans arbetsmiljö för att kunna arbeta vidare.

4. Modell

Den modell som blivit något av en standard har växt fram genom ett samarbete mellan Klippans gymnasieskolor, gymnasieskolan Knut Hahn i Ronneby och Narkotikafri Skola. Efterhand som nya skolor tillkommit och där skolors förutsättningar kan skilja sig åt har också skolor anpassat modellen efter sina förutsättningar.

4.1. Information och dialog

Information till och dialog med både elever och vårdnadshavare är av stor betydelse för att elever och vårdnadshavare ska förstå syftet med drogtestningen, hur den utförs, hur skolan hanterar positiva resultat och vad som händer vid ett positivt resultat. Denna information och dialog är viktig för att elever och vårdnadshavare ska ha förutsättningar för att kunna fatta beslut om samtycke att delta i drogtestningen.

Information om skolans drogpolicy och drogtestning kan ges vid flera tillfällen.

- Information bör finnas på skolans hemsida så sökande till skolan kan se vad som gäller på skolan. (Se bilaga 5.)
- Information bör ges vid det första mötet med vårdnadshavare vid läsårsstart i gymnasiets år 1.
- Information om syfte med drogtestningen och hur den genomförs (slumpvist och oövervakat) ska finnas tillsammans med den samtyckesblankett som delas ut i samband med skolstarten.
- Information kan lämpligen också ges av mentor under ett lektionspass där syftet och innehållet i policyn förklaras mer utförligt och där en dialog med eleverna kan föras och frågan om vad eleverna tycker om skolans policy kan ställas och diskuteras.
- Informationen kan också upprepas kortfattat i samband med provtagningstillfällen.
- Ytterligare information kan ges till skolans elevskyddsombud.

Utgångspunkten bör vara transparens, förutsägbarhet och dialog där eleverna kan se och förstå vikten av att tillsammans med skolans personal ta ansvar för och bidra till en trygg och säker arbetsmiljö - för att därigenom skapa bästa möjliga förutsättningar för elevernas studier.

4.2. Samtal

Modellen bygger på att ett enskilt kort samtal med eleven föregår provtagningen. Samtalet bygger på ett antal frågor där syftet är att få en bild av eleven, fånga upp eventuella bekymmer och förbereda eleven för provtagningen. Under samtalet påminns eleven också om frivilligheten och att eleven har rätt att avstå. (Se bilaga 3.)

Även en elev som från början inte lämnat samtycke men lottas att delta erbjuds och uppmanas att delta i samtalet.

Skolornas erfarenheter är genomgående att dessa samtal är mycket viktiga och värdefulla.

4.3. Utförare

Den modell som utvecklats och flertalet skolor använder bygger på att skolans egen elevhälsopersonal utför provtagningen. Skälet till detta är att skolans elevhälsopersonal är kända av eleverna och att det finns en relation mellan elever och personal vilket bidrar till en större trygghet i situationen.

I ett par fall används extern personal för provtagningen. I något fall sker provtagningen i den privata vårdgivarens lokaler, i något fall kommer extern personal till skolan, där elevhälsopersonalen finns med och håller samtalet inför provtagningen. En förklaring till detta kan vara att skolsköterska är anställd av den centrala elevhälsan och elevhälsochefen anser att drogtestning inte ingår i skolsköterskans arbetsuppgifter.

4.4. Klass eller del av klass

Slumpvis drogtestning innebär ett lottningsförfarande med hjälp av exempelvis en slumpgenerator eller annan lottdragning.

Den modell som utvecklats bygger på att hela eller delar av klasser lottas och testas. Provtagningen sker under ett lektionspass där läraren är vidtalad och undervisningen fortgår.

I de fall hela klasser testas krävs beroende på klassens storlek att 3-5 personal i elevhälsoteamet kan medverka. Där detta inte är möjligt har många skolor valt att i ett första steg lotta en klass och när teamet besöker klassen lotta en mindre grupp för den aktuella provtagningen.

Fördelen med detta är att det är smidigare och lättare att administrera och att den psykologiska upptäcktsrisken ökar då klasser på detta sätt kan lottas oftare.

4.5. Frekvens

För att syftet med drogtester ska uppnås behöver två krav uppfyllas. För att ge legitimitet och få effekt behöver andelen elever som ger samtycke att delta i drogtestningen vara högt. Det kräver arbete med information, dialog och motivation. Erfarenheten från de skolor som infört drogtestning visar att andelen elever som ger samtycke ligger på 95-100 procent.

För att påverka beteendet behöver upptäcktsrisken vara reell. Erfarenheter från drogtestning i arbetslivet talar för att frekvensen i testningen bör ligga på 20-25 procent av gruppen på årsbasis. Det är också en nivå för upptäckt som Tullmyndigheten anger som nödvändig för att påverka smugglares beteende.

4.6. Säker men övervakad provtagning

Säker provtagning

Drogtestning är ett integritetsingrepp som också kan få konsekvenser för elevens utbildning. Resultatet kan också komma att prövas juridiskt. Därför är det viktigt att provtagning och prover hanteras på ett kvalitetssäkrat sätt och följer de riktlinjer för säker provtagning som finns.²⁰ Rutinerna vid provtagning ska

vara beskrivna och den personal som utför provtagningen ska ha nödvändig utbildning i rutiner för hur provtagningen ska utföras och provresultat hanteras. (Se bilaga 4.)

Teknik

Två tekniker kan användas för screeningtest, urinprov och salivprov.

Skolor som infört slumpvisa drogtestar använder vanligen urinprov, i ett par fall används salivprov. I något fall används en kombination av urin- och salivprov.

Salivprov har fördelen av att de kan upplevas som mindre integritetskränkande och att de är lättare att administrera. Nackdelen är att de har kort detektionstid (timmar) vilket elever som använder cannabis och andra substanser ofta har kunskap om.

Urinprov har flera fördelar. Resultatet kan avläsas direkt och urinprov har längre detektionstid (2-4 dagar beroende på substans, i vissa fall fler när det gäller den vanligaste substansen cannabis beroende på frekvensen i användningen). Detta gör det möjligt att bättre kunna fånga upp elever som använder narkotika och tidigt sätta in stöd och hjälp.

Rekommendationen är därför att i första hand välja urinprov. Testtekniker utvecklas dock fortlöpande och rekommendationer kan komma att ändras.

Avtal med ackrediterat laboratorium

Som en del i en kvalitetssäker provtagning ska ett positivt screeningtest/snabbtest verifieras i en laboratorieanalys. Detta för att med säkerhet veta vad provet visar men också av rättssäkerhetsskäl. Skolan behöver därför ha ett avtal med ett ackrediterat laboratorium och rutiner för hantering av provresultat i samband med detta. Myndigheten SWEDAC som är ett nationellt ackrediteringsorgan har förteckning över ackrediterade laboratorier för droganalys.²¹ De finns på swedac.se (sök efter Droganalys).

Oövervakat

Varje form av drogtestning är ett ingrepp i den personliga integriteten. Graden av integritetsingrepp kan dock variera beroende på omständigheterna kring och hur provtagningen utförs. Vid misstanke behöver provtagningen vara övervakad för att minimera risken för manipulation.

Vid slumpvis drogtestning är behovet av övervakning inte lika stort och det finns flera skäl till att provtagningen bör vara oövervakad.

Det främsta skälet är för att minska integritetingreppet. Slumpvis drogtestning innebär också att eleverna är oförberedda vilket minskar risken för att någon ska kunna förbereda manipulation. Några saker kan också göras för att minska risken för manipulation.

Ha kontroll över förflyttningen från klassrummet till platsen/rummet för samtal och toalett för provtagning.

- Förbered toaletten.
- Inte ta med ytterkläder och väskor.
- Manipulationsstickor.
- Ytterligare åtgärder.²²

Men då provtagningen är oövervakad finns en ökad risk för manipulation. Den risken ska vägas mot det integritetsingrepp en övervakad provtagning innebär. Om någon elev trots allt skulle manipulera ett prov är det troligt att elevhälsoteamet – som känner eleverna – väl med tiden kan uppfatta andra signaler. Skulle någon elev trots detta lyckas manipulera ett prov och tills vidare inte heller uppmärksammas på annat sätt är det ett mindre problem än att använda övervakad provtagning.

(Se vidare rutiner vid Gymnasieskolan Knut Hahn, bilaga 3.)

4.7. Dokumentation och systematiskt arbete

Ett systematiskt förebyggande arbete är viktigt för att kunna följa upp, utvärdera och förbättra insatserna. Grunden för ett systematiskt arbete är data, som kompletterat med annan information kan ge en så bra och korrekt lägesbild som möjligt. För detta behövs också dokumentation.

När det gäller drogtester finns två sätt att dokumentera för olika ändamål. Det ena är i elevakten och elevens journal, det andra är en statistisk dokumentation. Se exempel bilaga 2.

5. Att införa slumpvisa drogtester – ledning, organisation och process

Att införa ett system med slumpvisa drogtester ställer krav på ledning och organisation och är en process i olika faser.

5.1. Vem äger frågan?

Initiativet till att införa slumpvisa drogtester kan komma från olika håll, från politiken, från förvaltning/koncernledning eller från skolan och skolans rektor.

Kommer initiativet från politiken eller förvaltning/koncernledning är det viktigt att skolans rektor samtidigt är engagerad och positivt inställd. För att införas och genomföras med ett gott resultat krävs rektors engagemang och ledning.

Kommer initiativet från skolan och rektor förekommer det att detta kan stoppas av ett veto från både politiken, förvaltningschef/koncernledning, elevhälsochef och kommunjurist. Skälen kan vara hänvisning till både rättsläge och evidensläge där underlaget och kunskapen är bristfällig.

Då rättsläget är klart och evidensläget tillräckligt bör därför mandatet att fatta beslut om skolans förebyggande insatser ligga hos rektor, som också är arbetsmiljöansvarig.

5.2. Att införa slumpvisa drogtester

Att införa ett system med slumpvisa drogtester kräver förberedelser, bör ske stegvis och tar tid.

Fas 1. Förberedelser och beslut

- Kunskapsinhämtning och beslutsunderlag
- Beslut
- Förankring hos personalen
- Praktiska förberedelser (avtal, utbildning, rutiner, blanketter, slumpsystem, dokumentation, organisation, ledning)
- Information

Fas 2. Stegvis introduktion

Att introducera drogtestning för samtliga elever på samtliga program och i samtliga årskurser är en stor utmaning. Erfarenheter från skolor som infört drogtestning talar för att det är en fördel att börja i liten skala och införa detta successivt. Enklart och lättast att motivera är att börja med yrkesprogram och år 1. Efterhand som elevhälso teamet (EHT) etablerar rutiner och får erfarenhet kan testningen byggas ut. År två kan den omfatta år 1 och 2 och år tre alla årskurserna.

Erfarenheten visar också att när drogtestningen väl kommit igång blir elever på de studieförberedande programmen intresserade, ställer frågor och vill vara med.

Fas 3. Kvalitetssäkring

När systemet är infört bör fokus ligga på att säkerställa och förbättra system och rutiner. I det ingår att ha bra system för dokumentation som möjliggör uppföljning och utvärdering.

Fas 4. När åren går...

Med personalomsättning, byte av chefer och omorganisationer kommer utmaningen att upprätthålla rutiner och system. När de som bar idén, drev på och introducerade drogtestningen lämnar och ny personal kommer behövs ledningssystem och rutiner som säkerställer kontinuiteten. Avgörande är att nya chefer inte delegerar ansvaret till "eldsjälen", kuratorn eller skolsköterskan, utan att ledningsansvaret fortsatt ligger hos rektor.

Förberedelser 1-3 år	Etablering 3 år			System på plats	Hålla i
Beslut Ledning Förankring Dokument Rutiner Avtal Samlat EHT Lärare Information	År 1 Yrkesförbered	År 1, 2 Yrkesförbered	År 1,2,3 Yrkesförbered Studieförbered	Vardag Rutin	Idébärare slutar Nya chefer Nya i EHT Oklar ledning Omorganisation

5.3. Organisation och ledning

Att införa slumpvis drogtestning är att införa ett system som ställer krav på ledning och organisation.

Förutsättningar för det operativa arbetet

Det operativa arbetet och genomförandet av provtagningen ligger vanligen på elevhälsoteamets personal. Detta tar tid och kräver förutsättningar för att personalen ska kunna arbeta med detta. Erfarenheten är dock att ett systematiskt förebyggande arbete som detta kan minska tiden för insatser i "andra änden". Med ett bättre förebyggande arbete och genom att tidigt uppmärksamma elever i behov av en intervention och stöd behövs ofta mindre tid - än en mer omfattande insats senare när problemet blivit större.

Ett systematiskt arbete bygger på system för dokumentation och uppföljning. Att kunna mäta och se resultat är förutsättningen för att kunna analysera och förbättra arbetet och att en gemensam bild finns för hela personalen och skolans huvudman.

Ansvar för detta ligger på ledningsnivå.

I de fall kommunen eller koncernen inför drogtester i flera eller samtliga skolor behövs en samordning på förvaltnings- eller koncernnivå som möjliggör erfarenhetsutbyte, uppföljning och utvecklingsarbete.

BILAGOR

Bilaga 1. Samtyckesblankett

Samtyckesblanketter kan utformas på olika sätt och vara digitala eller analoga. Följande exempel är från Klippans gymnasieskolor.

Godkännande av policy och drogtester på samtliga enheter inom Klippans gymnasieskolor samt Vuxenutbildning/YH/Uppdragsutbildning.

Klippans frivilliga skolformer har en policy och handlingsplan mot alkohol och droger. (Se hemsidan "Klippans gymnasieskolor") I policyn framgår bland annat att alla enheter Klippans Frivilliga skolformer vill kunna göra drogtester på elever av olika skäl;

A) Vid oro eller misstanke kring en elev

Oron kan grunda sig på iakttagelser, inkomna uppgifter eller ändrat beteende som hög frånvaro, påfallande trötthet och likgiltighet. Naturligtvis hålls då samtal med eleven, men ibland vill skolan undersöka oron genom ett snabbt drogtest (urinprov). Skolan kan inte tvinga någon att lämna drogtest.

B) Generella tester av arbetsmiljöskäl

I policyn står: "Inför praktik eller farliga moment i utbildningen kan skolan genomföra drogtest på en undervisningsgrupp. Testerna är frivilliga men kan vara förutsättningen för att elev ska kunna delta vid utbildningsmomentet/praktiken i fråga." Det händer att arbetsgivare vill veta att eleverna är drogfria på samma sätt som man kontrollerar att deras anställda är det.

C) Narkotikafri skola

För att sträva efter en narkotikafri skola med tryggt skolklimat och goda studieförutsättningar, vill skolorna också kunna erbjuda och utföra generella tester i samtliga verksamheter i Klippans Frivilliga skolformer.

Vår policy grundar sig på vår strävan efter en drogfri skola med en god och säker arbetsmiljö där elever kan känna trygghet och göra sig själv rättvisa i studierna. Skolan kan inte tvinga någon att medverka i drogtesterna men hoppas att alla förstår värdet av dessa åtgärder.

Har du/ni frågor kring vår policy och handlingsplan mot alkohol och droger är ni välkomna att kontakta skolans rektor på telefon...

Detta informationsblad behålls av elev/vårdnadshavare.

Godkännande myndig elev

Denna blankett fylls endast i om elev är myndig (18 år och äldre).

Elev

Jag som elev accepterar skolans alkohol- och drogpolicy

☐	JA
☐	NEJ

Jag som elev godkänner att skolan kan ta drogtester utifrån beskrivning i informationsbladet.

☐	JA
☐	NEJ

Elevens namn:.....
(för- och efternamn)

Personnummer: Klass:

Datum:.....

Elevens namnteckning :.....

Godkännande vårdnadshavare 1 samt omyndig elev

För elever som inte fyllt 18 år krävs vårdnadshavarens¹ godkännande för testerna. Vi vill därför be om din/er underskrift för detta. Om elev har två vårdnadshavare ska dessa båda fylla i varsin blankett. | Även elevens egen underskrift ska finnas med på blanketten.

Denna del fylls i av elev

Jag som elev accepterar skolans alkohol- och drogpolicy

☐	JA
☐	NEJ

Elevens namn:.....
(för- och efternamn)

Personnummer: Klass:

Elevens namnteckning :.....

Nedanstående fylls i av vårdnadshavare 1 om elev är under 18 år.

Jag som vårdnadshavare godkänner att skolan kan ta drogtest utifrån beskrivning i informationsbladet.

☐	JA
☐	NEJ

Mitt samtycke gäller för hela läsåret

Mitt samtycke gäller **inte** hela läsåret utan jag vill bli kontaktad inför varje enskilt tillfälle av drogtest

OBS! Om elev under 18 år testas positiv vid test kontaktar skolan alltid vårdnadshavare/god man.

Datum:.....

Vårdnadshavares namnteckning:.....

Namnförtydligande:

Godkännande vårdnadshavare 2 samt omyndig elev

För elever som inte fyllt 18 år krävs vårdnadshavares² godkännande för testerna. Vi vill därför be om din/er underskrift för detta. Om elev har två vårdnadshavare ska dessa båda fylla i varsin blankett. Även elevens egen underskrift ska finnas med på blanketten.

Denna del fylls i av elev

Jag som elev accepterar skolans alkohol- och drogpolicy

☐	JA
☐	NEJ

Elevens namn:.....

(för- och efternamn)

Personnummer: Klass:

Elevens namnteckning :.....

Nedanstående fylls i av vårdnadshavare 2 om elev är under 18 år.

Jag som vårdnadshavare godkänner att skolan kan ta drogtester utifrån beskrivning i informationsbladet.

☐	JA
☐	NEJ

Mitt samtycke gäller för hela läsåret

Mitt samtycke gäller **inte** hela läsåret utan jag vill bli kontaktad inför varje enskilt tillfälle av drogtest

OBS! Om elev under 18 år testas positiv vid test kontaktar skolan alltid vårdnadshavare/god man.

Datum:.....

Vårdnadshavares namnteckning:.....

Bilaga 2. Underlag för dokumentation

Ett Excel-ark kan göras där samtliga klasser i olika program och årskurser noteras (exemplet från Gymnasieskolan Knut Hahn, här ej fullständigt, se lista nedan).

Program	Antal elever	Samtycke	Testdatum	Antal test	Antal pos	Tackat nej
Barn och Fritid						
År 1						
år 2						
År 3						
Bygg och anläggning						
År 1						
År 2						
År 3						
Ekonomi						
År 1						
År 2						
År 3						
El och energi						
År 1						
År 2						
År 3						

De noteringar som görs avser respektive klass/grupp:

- Antal elever
- Samtycke
- Testdatum
- Antal test
- Antal positiva test
- Tackat nej
- Frånvarande
- Kunde ej lämna test
- Kompletterande tester
- Totalt antal test
- Orosanmälan/åtgärd
- Testat narkotika tidigare
- Alkohol
- Röker
- Snusar

Bilaga 3. Samtalsmall

Här är den samtalsmall Gymnasieskolan Knut Hahn använder.

1. Hur mår du? Hur trivs du i skolan? Går det bra med dina studier, trivs du i klassen, med dina lärare? Framtidsplaner?

2. Hur ser det ut med tobaksanvändning?

Rökning och snus. Hur mycket och hur ofta? Fråga om eleven vill sluta och få hjälp med det.

3. Hur är ditt förhållande till alkohol?

Här kan man samtala kring att debutintag av andra droger ofta sker i samband med berusning. Om eleven dricker, fråga hur ofta och om drickandet är ett problem; tappar eleven kontrollen mm. Här blir det också ibland tydligt hur föräldrarnas inställning till drickande ser ut.

4. Har du någon gång testat någon form av narkotika?

När? Vad?

5. Har du någon gång erbjudits någon form av narkotika?

När? Vem? Informera eleven om att eleven kan lämna information anonymt.

6. Vet eleven vem/vilka eleven skulle kontakta om eleven skulle vilja köpa droger?

7. Har du någon kompis eller bekant som du är orolig över gällande narkotikaanvändning?

8. Har du någon gång tidigare lämnat drogtest?

När i så fall, orsak/resultat.

Många blandar här ofta ihop de vanliga urinprov de lämnat hos skolsköterska eller liknande. Redan här framkommer ofta om t.ex. socialtjänst eller polis varit inblandade tidigare.

9. Finns det någon risk att det finns rester av något ämne/preparat i det prov du nu ska lämna?

- Om eleven undrar hur länge droger sitter kvar i kroppen så upplys om att det beror på vilket preparat det handlar om och hur mycket och hur länge man använt. För cannabis kan det t.ex. variera från några dagar till några veckor. Gå inte in på detaljer.
- Här kommer ibland frågan upp om även passiv cannabisrökning kan synas. Fråga då vidare kring omständigheterna.
- Eleven kan också fråga om vilka preparat som mäts. Vanligt är att man undrar om alkoholintag också syns.
- Om någon form av medgivande framkommer, så fråga vidare om och när eleven senast provade/använde drogen, och i vilken omfattning det skedde.
- Om eleven undrar över konsekvenser av eventuellt positivt utfall så tala om att vi inte polisanmäler och att man inte stängs av från skolan första gången det upptäcks. Betona att testerna utförs för att upptäcka ett problem tidigt och erbjuda hjälp så att gymnasietiden ska bli så bra som möjligt. Kontakt med socialförvaltning sker i så fall också av samma skäl dvs. för att vi tillsammans ska stödja och hjälpa eleven.

10. Tar du några mediciner?

OBS! Ett skäl till att frågan ställs är också att vi vill veta om det förekommer någon form av medicinering som kan ge utfall vid drogtest.

Det finns bra listor på nätet över mediciner som kan ge utfall på drogtest. Se t.ex. ferle.se

11. Slutfrågan handlar om elevens uppriktiga synpunkter på att skolan arbetar med drogtestar på detta sätt.

Vad tycker du, ärligt och uppriktigt om att vi genomför drogtestar på detta sätt? Förstår eleven skolans motiv? Och syfte? Hur upplever man bemötandet osv.?

Provtagningen

Provtagningen vid slumpvis drogtestning är oövervakad. Urinprovet lämnas i engångsmuggar. Ett par centimeters nivå i koppen är önskvärt men mindre mängd kan räcka ”i nödfall”. Eleven ställer muggen på toalettens handfat och säger sedan till oss när den är klar. Många elever upplever det obekvämt att bära med sig muggen från toaletten.

Lämpligt är att göra temperaturkontroll så snabbt som möjligt efter att provet lämnats. Vi använder laserpistol för detta. Likaså bör man använda snabbstickor med manipulationskontroll, där det finns avläsning på pH, kreatinin och liknande.

Eleven följer avläsningen på provstickorna och uppmanas att berätta hemma att drogtest utförts denna dag. **Viktigt att tacka för elevens samarbetsvilja och betona hur viktig den är för denna form av trygghetsarbete.**

Skulle det vara svårt att läsa av provstickan eller om den ger positivt utslag: använd ny urin och en ny sticka.

Vid upptäckt ska eleven få information om skolans åtgärder gällande omyndig/myndig elev. Eleven ska gå tillbaka till sitt klassrum så att ingen annan elev ska få veta resultatet. Skolan kontaktar vårdnadshavare (omyndig elev), berörd personal och socialtjänst för att de ska ta ett nytt/nya övervakat test. Detta påverkar inte CSN. Tid för nytt möte bestäms.

Rektor informeras och beslutar om eventuella åtgärder.

Bilaga 4. Checklista

Inför provtagningen

1. Informera undervisande lärare dagen innan.
2. Se över lokaler. Undvik att provet manipuleras, t ex genom att:
 - plombera vattenkällor genom avstängning eller tejpning av kran
 - ta bort tvål och andra rengöringsmedel från lokalen
 - färga toalettvattnet blått
3. Ha testkit på plats.
4. Ta fram klasslista.
5. Ge information inför klassen om syftet med provtagningen.
6. Ha ”protokollet” med standardfrågor för samtalet tillgängligt.

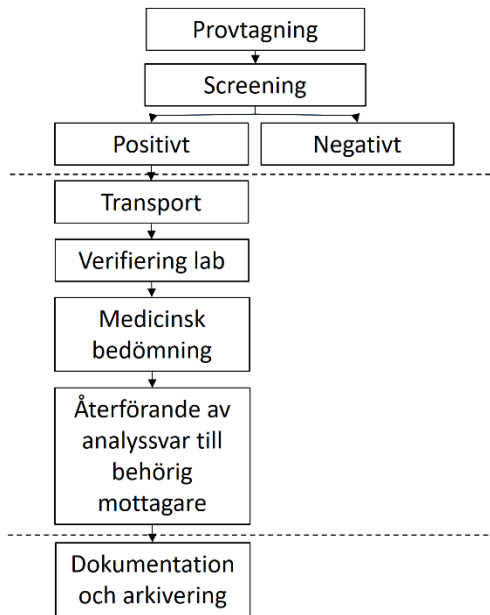
Provtagningen

7. Kontroll och notering av identitet. Se till att inga obehöriga vistas i lokalen.
8. Genomför det enskilda samtalet enligt samtalsmallen. Påminn om syftet med drogtestet och informera om vilka analyser som ska utföras. Informera om vad som händer om provet är positivt och vilken hjälp eleven kan få.
9. Låt provlämnaren lämna samtycke till testningen.
10. Provtagning.
 - Låt provlämnaren tömma fickor och lämna väskor och onödiga kläder utanför provtagningslokalen.
 - Var observant på förekomst av plåster och bandage.
 - Låt provlämnaren tvätta händerna utanför lokalen.
 - Kontrollera urinprovets temperatur (ska vara 33–38°C) och egenskaper (t ex färg).
 - Kontrollera att inget fast material finns i provet (t ex kristaller, gel).
 - Kontrollera urinprovets volym (minst 50 mL rekommenderas).
 - Använd manipulationstest.
 - Dela upp provet i ett A-prov och ett B-prov i provlämnarens närvaro.
 - Dokumentera eventuella observationer vid provtagningen.
 - Läs av stickan och ta beslut om provet ska godkännas.
 - Visa eleven provresultatet.
11. Är provet positivt skickas det för analys och verifiering:
 - Upprätta ett dokument (remiss) för provtagning och analysbeställning.
 - Dokumentera uppgifter som kan vara av intresse (t.ex. aktuell medicinering).
 - Märk provkärlet med patientidentitet och datum (t.ex. med självhäftande streckkod).
 - Plombera provkärlen i provlämnarens närvaro.
 - Förvara provet i kyla i låst utrymme innan transport till laboratoriet.

Efter provtagningen

12. Summera resultatet och utvärdera provtagningen tillsammans med hela testteamet.
13. Planera uppföljning för elever som testat positivt.
14. Planera uppföljning för elever där andra saker framkommit under samtalet.
15. Dokumentera.

Chain of custody

Bilaga 5. Exempel på information om drogtester på skolans hemsida

Nedan är ett exempel på text att använda på skolans webbplats för att informera om att skolan tillämpar frivilliga drogtester som en insats för en drogfri skolmiljö:

X-gymnasiet vill erbjuda alla elever bästa möjliga undervisning, ge alla en möjlighet att nå bästa studieresultat och erbjuda en trygg, trivsamt, säker och drogfri arbetsmiljö. Skolan är en arbetsplats för både elever och personal med samma krav och skyldigheter som andra arbetsplatser. Alla har rätt till en drogfri arbetsmiljö. Användning av droger innebär en risk för den enskilde eleven men också för andra elever och personal och den gemensamma arbetsmiljön.

Användning av droger kan påverka och vara avgörande för motivation, studieresultat, möjligheterna till fortsatta studier och framtida yrkesliv.

Med främjande och förebyggande insatser arbetar därför X-gymnasiet aktivt för en drogfri skoltid och skolmiljö. Slumpvisa drogtester är en av dessa insatser. Narkotikasök med hund och nära samverkan med polis och socialtjänst är andra insatser.

Drogtestningen är frivillig och oövervakad. Skolans elevhälsoteam med skolsköterska och kurator finns som stöd för alla elever.

Som elev på X-gymnasiet kommer du att få frågan att delta i drogtestprogrammet, och om att tillsammans med dina vårdnadshavare ge ett samtycke.

FOTNOTER

- ¹ Skolans roll i det brottsförebyggande arbetet.
<https://www.skolverket.se/download/18.1f0934318a67639e3488d/1694683640392/pdf11894.pdf>
- ² JO, Dnr 479-2010.
https://www.jo.se/app/uploads/resolve_pdfs/825506_479-2010.pdf
- ³ Disciplinära och andra åtgärder enligt 5 kap. Skollagen, Skolverket.
<https://www.skolverket.se/download/18.5e6fbba7183ff3c498222ec/1671462982861/pdf10911.pdf>
- ⁴ Ibid.
- ⁵ SBU, Rapport 243/2015.
https://www.sbu.se/contentassets/39d7bef539ef40559c0e9d6d7997d881/forebygga_missbruk_alkohol_droger_spel_barn unga_2015.pdf
- ⁶ EMCDDA, Drugtesting in schools.
https://www.emcdda.europa.eu/publications/emcdda-papers/drug-testing-schools_en
- ⁷ Narkotikautredningen, SOU 2023:62.
<https://www.regeringen.se/contentassets/dc99b7c979704b14b52b6a38c2905c00/sou-2023-62.pdf>
- ⁸ International Standards on Drug Use prevention, UNODC, 2018.
<https://www.unodc.org/unodc/en/prevention/prevention-standards.html>
- ⁹ Att förebygga missbruk av alkohol, droger och spel hos barn och unga, SBU 2015.
https://www.sbu.se/contentassets/39d7bef539ef40559c0e9d6d7997d881/forebygga_missbruk_alkohol_droger_spel_barn unga_2015.pdf
- ¹⁰ Drugtesting in Schools, EMCDDA, 2017.
https://www.emcdda.europa.eu/publications/emcdda-papers/drug-testing-schools_en
- ¹¹ Se Vägar till en narkotikafri skola, Norstedts Juridik, 2021.
- ¹² DuPont et al, 2013.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1067828X.2012.730354>
- ¹³ James-Burdumy et al. 2010.
<https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED511054.pdf>
- ¹⁴ Maques, et al. 2014.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0925753514000769>
- ¹⁵ Forsman, 2017.
<https://vti.diva-portal.org/smash/get/diva2:1073499/FULLTEXT01.pdf>
- ¹⁶ Knutsson och Holgersson, Polisens arbete mot narkotika, 2011.
https://www.brugarforeningarna.se/wp/wp-content/uploads/2011/09/Pol_arb_m_Narkotikarapport_inl110825w.pdf
- ¹⁷ Andreasson, Narkotikan i Sverige, 2008.
<https://www.resursrehabilitering.se/wp-content/uploads/2017/09/Narkotikan-i-Sverige.pdf>
- ¹⁸ Ibid.
- ¹⁹ Knut Hahn-podden.
<https://open.spotify.com/episode/33hqj0qdHRpl7Zt9RJRjIw>
- ²⁰ Equalis.
https://www.equalis.se/media/pzkbvnaq/s015-provtagning-analytisk-unders%C3%B6kning-och-svarsrapportering-vid-drogtestning-i-urin_2-3.pdf
European Guidelines for Workplace Drug Testing.
<http://www.ewdts.org/ewdts-guidelines.html>

Företagshälsan.

https://www.foretagshalsor.se/sites/default/files/2021-06/Guide%20Alkohol-%20och%20drogkontrol_2021_1.pdf

Karolinska Universitetslaboratoriet.

<https://www.karolinska.se/for-varldgivarer/karolinska-universitetslaboratoriet/clinisk-farmakologi/droganalyslaboratoriet-faq/>

Region Gävleborg.

<https://meetings.lg.se/pdfFile/pdfFile.aspx?objectID=l8yDRpmDr5pgKuDOQ1Vudg%3D%3D>

²¹ SWEDAC.

<https://www.swedac.se/>

²² Ferle Produkter AB.

<https://www.ferle.se/manipulation>